

Konarska-Pabiniak, Barbara

Wykaz mieszkańców Płocka według głównych zajęć lub sposobów utrzymania na podstawie "Pamiętność Książki Płockiej Guberni" z 1884 r.

Notatki Płockie 41/4-169, 23-27

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WYKAZ MIESZKAŃCÓW PŁOCKA

według głównych zajęć lub sposobów utrzymania na podstawie
"Pamiętniej Książki Płockiej Guberni" z 1884 r.

Grupa	Zawód	Łącznie	Katolicy	Żydzi	Prawo- sławni	Ewange- licy	Mężczyźni	Kobiety
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Urzędnicy i funkcjonariusze administracji państwowej, miejskiej i prywatnej	oficjaliści	37	16	21			33	4
	oficerowie	27	21		5	1	27	
	urzędnicy cywilni i wojskowi	299	246	1	47	5	299	
	urzędnicy żandarmerii niżsi urzędnicy wojenni	7 262	6 193			1 4	7 262	
Łącznie		632	482	31	108	11	628	4
Nauczyciele	rządowi	39	18	1	16	4	27	12
	prywatni	35	30	2	1	2	17	18
	bony	16	6		3	7		16
	melamedzi	54		54			52	2
Łącznie		144	54	57	20	13	96	48
Służba zdrowia	lekarze cywilni	14	6	5	1	2	14	
	lekarze wojskowi	5	2		3		5	
	aptekarze	14	14				14	
	weterynarze	3		2		1	3	
	felczerzy	36	20	14		2	36	
Łącznie		72	42	21	4	5	72	
Pracownicy techniczni	architekci i inżynierowie	5	4	1				5
	ziemiomiercy	11	10			1		11
	technicy	3	3					3
Łącznie		19	17	1		1		19
Palestra	adwokaci przysięgli	10	9	1			10	
	adwokaci prywatni	7	4	2		1	7	
	notariusze	9	9				9	
	dependenci	3	3				3	
Łącznie		29	25	3		1	29	
Pozostali pracownicy umysłowi	pisarze	1		1			1	
	redaktorzy	2	2				2	
	artyści	2		2			2	
Łącznie		5	2	3			5	
Duchowieństwo	duchowni	37	29	1	5	2	37	
	mniszki	6	6					6
Łącznie		43	35	1	5	2	37	6
Właściciele fabryk		12	6	3		3	12	
Właściciele ziemscy		73	67	2		4	59	14
Emeryci	pensjonariusze cywilni	270	181	2	61	26	148	122
	pensjonariusze wojskowi	70	49	5	12	4	70	
Łącznie		340	230	7	73	30	218	122
Uczący się		3674	1824	1515	194	141	2213	1461

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Rzemieśnicy /rzemiosło i usługi	bednarze	15	12			3	13	2
	powroźnicy	3	3				3	
	gwoździarze	8	7			1	8	
	garncarze	9	9				8	1
	robiący sztuczne kwiaty	3	3					3
	blacharze	27	7	20			27	
	kamieniarze wyrabiający	58	51	4		3	58	
	karety i kolaski	9	5	4			9	
	murarze	24	17	6		1	24	
	farbiarze	10	1	4		5	7	3
	kowale	35	28	2		5	35	
	lakiernicy	1	1				1	
	litografowie	4	1	2	1		4	
	malarze							
	pokojowi	18	16	2			18	
	olejarze	1				1	1	
	młynarze	20	16			4	20	
	modystki	7	7				7	
	brukarze	7	5	2			7	
	muzykanci	22	10	10		2	20	2
	miedziarze	4	1	3			4	
	masarze	60	36	17		7	59	1
	stroiciele fortepianów	5	4		1		5	
	nożownicy	5	3	2			5	
	optycy	1		1			1	
	fryzjerzy	2	2				2	
	piekarze	78	40	26		12	73	5
	introligatorzy	21	4	17			20	1
	rękawicznicy	10	5	5			3	7
	zduni	11	8	3			11	
	piwowarzy	5	3	1		1	5	
	cieśle	17	13	2		2	17	
	kucharze	24	23	1			12	12
	krawcy	161	22	136		3	155	6
	druciarze	7	6	1			7	
	piernikarze	4		3		1	4	
	mydlarze	6	4	2			6	
	rybacy	13	9	4			13	
	rzeźbiarze (rytownicy)	1		1			1	
	ogrodnicy	15	14			1	14	1
	szewcy	268	230	26	4	8	265	3
	kuśnierze	13	2	11			12	1
	ślusarze	38	32	6			38	
	szklarze	14	2	12			14	
	stolarze	90	68	9		13	90	
	tkacze	1				1	1	
	kominiarze	5	5				5	
	studniarze	1				1	1	
	fotografowie	2	2				2	
	welniarze	6	1	5			6	
	zegarmistrze	16	1	15			16	
	czyściciele							
	plam	6		6			6	
	czapnicy	7		7			7	
	szwaczki	139	110	18	3	8		139
	rymarze	17	14	2		1	17	
	szczołkarze	6	5	1			6	
	jubilerzy i złotnicy	5	2	3			5	
	tracze	3	2	1			3	

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Rzemieślnicy /c.d./	tokarze	10	6	4			10	
	akuszerki	8	7	1				8
	dorożkarze	31	5	26			31	
	tragarze	30	16	12	2		21	9
	kataryniarze	3		2		1	3	
	pracunki	13	11	1		1		13
	rzeźarze							
	żydowscy woziwoy	4 3		4			4 3	
Łącznie		1470	917	456	11	86	1253	217
Kupcy i handlujący	kupcy i handlarze w sklepach	273	16	253	2	2	240	33
	kupcy innego rodzaju	143	35	95		13	101	42
	księgarze	5	1	4			5	
	drobni kupcy utrzymujący restauracje	182	23	159			134	48
	i szynki	19	15	4			16	3
	handlarze	101	3	96		2	89	12
	korzennicy	7	2	5			7	
	szynkarze	27	4	22		1	24	3
	faktorzy	87	6	81			81	6
	szmaciarze	2		2			2	
	Łącznie		846	105	721	2	18	699
Robotnicy	maszyniści i pomocnicy robotnicy zatrudnieni w fabrykach	8	2	3	1	2	8	
	zecerzy	47	20	22		5	41	6
		10	7		2	1	10	
Łącznie		65	29	25	3	8	59	6
Wykonujące prace domowe rezydenci	gospodynie domowe i córki będące na utrzymaniu rodziców	7524	4085	2746	350	343	1760	5764
żyjący z własnych środków		217	146	70		1	209	8
bez określonego zajęcia		160	65	76	13	6	37	123
ubodzy żyjący z jałmużny	żebracy prostyutki	68 37	49 25	16 10		3 2	36	32 37
Łącznie		105	74	26		5	36	69
Służba	dozorcy	285	274	7	3	1	279	6
	pomoc domowa	2559	1385	1117	27	30	824	1735
	pomoc duchowna	22	16	1	4	1	22	
	lokaje	9	9				9	
	komisjonerzy	2	1	1			2	
	pastuchy	2	2				2	
Łącznie		2879	1687	1126	34	32	1138	1741
wyrobownicy		1145	840	239	19	47	661	484
inne zajęcia	utrzymujący stancjeuczniów	18	14	4			4	14
	administratorzy domów	6	3	3			6	
	strażnicy							
	ziemscy konduktorzy	38 7	22 4		13	3	38 7	

1	2	3	4	5	6	7	8	9
inne zajęcia	agenci	6	3	3			6	
Łącznie		75	46	11	13	5	61	14
Dzieci z przytułku		68	53		12	3	68	
Ogółem		19597	10831	7140	861	765	9369	10228

*1. Tabela zawiera tylko alfabetyczny wykaz zawodów. Podziału na grupy dokonała autorka. Tłumaczenie własne z języka rosyjskiego. Wykaz nie uwzględnia liczby wojska i więźniów. 9 V 1883 przeprowadzono jednodniowy spis, z którego wynika, że w tym dniu było w Płocku 21956 mieszkańców, a w tym 2065 wojska i 518 więźniów. "Korespondent Płocki" 1883, nr 77.

Na podstawie "Rozmieszczenia mieszkańców według głównych zajęć lub sposobów utrzymywania" zamieszczonego w cytowanej "Pamiętniej Książce Płockiej Guberni" w 1864 r. można wyodrębnić dziewięć grup zawodowych i społecznych.

Pierwsza główna grupa to wszyscy pracownicy umysłowi, a więc urzędnicy, funkcjonariusze administracji państwowej, miejskiej i prywatnej, nauczyciele, służba zdrowia, pracownicy techniczni, palestra, duchowieństwo, właściciele fabryk i właściciele ziemscy.

Łącznie grupa ta liczyła z emerytami około 1374 osób, a więc 7 proc. w stosunku do wszystkich mieszkańców, czyli 19 590 osób. W tej liczbie było 960 katolików, 129 Żydów, 210 prawosławnych i 75 ewangelików.

Drugą liczną grupę stanowili rzemieślnicy i wszyscy wykonujący usługi. Była to grupa wewnętrznie zróżnicowana. Łącznie osób zajmujących się rzemiosłem i usługami było 1464, czyli 7,47 proc. w stosunku do wszystkich mieszkańców. W tym 917 katolików, 449 Żydów, 11 prawosławnych, 87 ewangelików.

Trzecia grupa to kupcy handlujący w liczbie 846, czyli 4,31 proc. w stosunku do ogółu ludności. W grupie tej znajdowało się 105 katolików i aż 721 Żydów, a tylko 2 prawosławnych i 18 ewangelików, co oznacza, że kupiectwo i handel zdominowane były zdecydowanie przez Żydów.

Inne grupy społeczne spośród ogółu to robotnicy - 65 osób (0,33 proc.), wyrobnicy - 1145 (5,84 proc.), żebracy i dzieci z przytułku - 173 (0,88 proc.), służba - 2879 osób (14,69 proc.).

Najliczniejszą grupę stanowiły osoby wykonujące prace domowe i rezydenci - 7524 (38,40 proc.). Pod względem wyznaniowym było wśród nich 4085 katolików, 2746 Żydów, 350 prawosławnych i 343 ewangelików. Najprawdopodobniej były to gospodynie domowe i nie pracujące córki oraz rezydenci.

Ostatnia grupa to młodzież ucząca się, która stanowiła liczbę 3674 (18,75 proc.), w tym 1824 katolików, 1515 Żydów, 194 prawosławnych i 141 ewangelików. Ponadto mniej liczne grupy to osoby żyjące z własnych środków - 217, bez określonego zajęcia - 160 oraz zaliczane do tzw. innych zajęć, jak utrzymujący stancje uczniów, administratorzy domów, strażnicy ziemscy, konduktorzy, agenci w liczbie 75 osób.

Wszystkich mężczyzn było w Płocku 9114 (46,52 proc.), a kobiet 10 476 (53,47 proc.). Spośród ogółu kobiet w 1884 r. zawodowo pracowało 2703 (25,80 proc.). Najliczniejszą grupę kobiet pracujących stanowiły służące

i wyrobnice 2247, szwaczki 139, handlarki 138, nauczycielki 48 i utrzymujące stancje 14. Najwięcej kobiet trudniło się wykonywaniem prac domowych, bo aż 5787 (55,24 proc.). Ponadto 122 kobiety otrzymywały emeryturę, prawdopodobnie w większości po mężach, 86 żyło z własnych środków, a 14 to właścicielki ziemskie.

Tylko niewielka ilość osób zajmowała się rolnictwem. W 1884 r. żyło w Płocku 12 osób utrzymujących się z własności ziemskiej.

Nie jest rzeczą łatwą określić stan ilościowy inteligencji płockiej w drugiej połowie XIX w. Ówczesne spisy nie uwzględniają ilości osób z wyższym wykształceniem. Można jedynie domyślać się ich liczby, biorąc pod uwagę charakter wykonywanej przez nich pracy. Tak więc, opierając się na cytowanej już "Pamiętniej Książce" z 1884 r. można przyjąć, że do inteligencji płockiej należeli głównie wszyscy pracownicy umysłowi wraz z emerytami, właściciele ziemscy i właściciele fabryk w liczbie 1374 osób.

Najliczniejszą grupę wyznaniową wśród inteligencji stanowili katolicy, a więc głównie Polacy, pracujący umysłowo i legitymujący się wykształceniem wyższym, średnim, a nawet kilkoma klasami gimnazjum w liczbie około 1 tys. osób, czyli 0,92 proc. w stosunku do całej ludności wyznania katolickiego, która w 1884 r. wynosiła 10 831 osób.

Urzędnicy polscy posiadający przeciętnie wykształcenie średnie, najczęściej zajmowali niższe stanowiska państwowe. Byli to pracownicy administracji państwowej i miejskiej, nauczyciele, palestra, służba zdrowia, duchowni, młodzież z gimnazjum.

Stosunkowo dużą grupę wśród inteligencji płockiej stanowili nauczyciele. Spośród wszystkich nauczycieli wyznania katolickiego w liczbie 54: nauczycieli rządowych było 18, prywatnych 30 i bon 6. W 1871 r. w gimnazjum męskim było tylko 2 nauczycieli Rosjan, w 1872 było 7 na ogólną liczbę 24, a w 1884 już 20 Rosjan.

Palestra płocka wyznania katolickiego to adwokaci przysięgli - 9, adwokaci prywatni - 4 i notariusze - 9. Nie dysponujemy informacjami jakiego typu uczelnie kończyli płocki prawnicy. Tylko o kilku wiadomo, że ukończyli Szkołę Główną.

Dyplomem wyższej uczelni legitymowali się wszyscy lekarze wyznania katolickiego w liczbie 8. Pozostali pracownicy służby zdrowia, a więc aptekarze - 14, felczerzy - 20, nie zawsze posiadali ukończone studia wyższe.

Polską inteligencję techniczną w 1887 r. reprezentowało w Płocku 4 architektów, 3 techników, 10 ziemio-

mierców (geometrów). Grupa ta legitymowała się dyplomem zawodowym. Architekci najprawdopodobniej byli absolwentami wyższych uczelni technicznych. Nie możemy jednak powiedzieć wyraźnie jakiego typu uczelnie kończyli ze względu na brak materiałów źródłowych.

Krağ inteligencji, jak już wspomniano, uzupełniali także emeryci. Wśród nich było 181 pensjonariuszy cywilnych i 49 pensjonariuszy wojskowych wyznania katolickiego.

Rosjanie stanowili drugą grupę narodowościową, znacznie skromniejszą pod względem ilościowym, ale za to w większej swej masie zaliczoną do inteligencji.

Liczba Rosjan w Płocku do 1890 r. nie przekroczyła tysiąca. W 1884 r. ludności wyznania prawosławnego było 861 osób (4,39 proc. w stosunku do wszystkich mieszkańców). W urzędach pracowało 108 prawosławnych. Natomiast wszystkich pracowników umysłowych wyznania prawosławnego szacuje się na około 210 osób (15,28 proc. w stosunku do grupy pracowników umysłowych).

"Kraj" podał, że miejscowe (płockie) "kółko ruskie" liczy do 170 rodzin, "głowy których stanowią wyżsi urzędnicy rozmaitych dykasterii oraz nauczyciele rządowych zakładów naukowych". Inne zawody Rosjanie

reprezentowali nielicznie. Dużą zaś grupę wśród ogólnej liczby Rosjan stanowiły kobiety i dzieci.

Rosjanie tylko ilościowo powiększali stan inteligencji w mieście. Faktycznie nie brali udziału w polskim życiu kulturalnym. Odrębność kulturową Rosjan zaznaczały szkoły elementarne, biblioteka i wypożyczalnia z asortymentem książkowym wyłącznie rosyjskim, założona w 1879 r.

Jeszcze inaczej wyglądała sytuacja w trzeciej, wyznaniowo obcej grupie społecznej, ewangelików, liczącej 765 osób, czyli 3,90 proc. Na ogólną liczbę żyjących w mieście ewangelików, 75 osób spośród nich można zaliczyć do inteligencji, czyli 9,80 proc.

Ewangelicy byli grupą najsilniej zasymilowaną z Polakami i uczestniczącą w polskim życiu kulturalnym.

W rozważaniach o strukturze społecznej nie można pominąć młodzieży szkolnej, zwłaszcza gimnazjalnej, chociaż formalnie trudno ją jeszcze zaliczyć do tej grupy.

W 1884 r. było w Płocku 3674 uczących się we wszystkich typach szkół (gimnazjum gubernialne męskie, żeńskie, progimnazja, szkoły dokształcające i podstawowe), co stanowiło 18,8 proc. ogółu mieszkańców. W tej liczbie 1824 uczniów to katolicy, 1515 - Żydzi, 194 - prawosławni, 141 - ewangelicy.